

ЕРЕТИЧКИТЕ ДВИЖЕЊА НА ТРАНСФЕРЗАЛАТА ИСТОК-ЗАПАД

д-р Маја Јакимовска-Тошиќ

Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје
Институт за македонска литература

клучни зборови: Еретички движења; Исток-Запад; богомилство; дуализам; апојрифија; Тајната книга; космогонија, есхатологија
keywords: Heretics movements, East-West, Bogomilism, dualism, apochripha, The Secret book, cosmogony, eshatology

Средновековните еретички движења со религиозно-духовна и социјална ориентација се релевантна појава во Средниот век, согледани како значајна придобивка за средновековната културологија и историографија. На Балканот нив ги следиме низ суштината на богомилското движење, кое во своите основни постулати може да се согледа како своевидна синтеза на постаро еретичко наследство (манихејско, масилијанско, павликанско). Во принцип тие негуваат антагонистички став кон канонското учење на официјалната црква и феудалниот поредок воопшто, изразувајќи го, преку веќе востановени теолошко-догматски начела, своето религиозно-дуалистичко учење, според кое се што е создадено од материја се идентификува со дијабелизмот. Ваквиот однос кон материјалниот свет понатаму ја одредува определбата на богомилите кон надворешните манифестации и симболи на христијанството, неговите атрибути, засегнувајќи го чувствителното прашање за кредибилитетот на неговиот нормиран систем.

Своето „совршенство“ богомилите го постигнуваат по углед на методите на другите, претходни еретички искуства, воглавно на масилијанството и павликанството, преку највисокиот степен на молитвена аскеза, со што по пат на екстаза остваруваат еден вид непосреден контакт со Бога, поистоветувајќи се со вистинското богосознание. Преку теолошко-догматските поставки на богомилите и нивниот однос кон суштинските догми, симболи и обреди на христијанскиот канон: крштевање, евхаристија, воскреснување, литургија, се согледува нивната контрадикторност низ еден спој на рационалните и метафизичките позиции во егзегезата на догмите, што од дуга страна им носи високи социјални и етички начела во нивната карактеристична, богомилска догматска определба.

Воопшто дуалистите во средновековна Европа се појавуваат во повеќе струи и правци, со поблага или поизразита дуалистичка ориентација, која честопати е недоследна, противречна и недоречена. (Драгојловиќ, 1974 : 2-3). Овие средновековни дуалисти на планот на филозофската доктрина на нивното учење изградиле една своевидна дијалектика, онтологија и етика која е заснована на умерен или екстреман дуализам, кој заради своите теолошко-догматските реперкусии предизикал жестоки прогонства на еретиците на Исток и на Запад, бидејќи црквата за првпат во својата повеќевоковна историја се почувствувала загрошена од слободоумноста на нивните ставови. Филозофскиот дуализам на средновековните еретици претставува еден вид еклектичка синтеза на христијанската теологија и ориенталните верски учења, со имплементации од античкото филозофско наследство, пред се од Емпедокловата, Питагорината, Платоновата, неоплатоновата и стоичката филозофија (Драгојловиќ, 1988: 223). Применувајќи ја ваквата синтеза од гледишта, средновековните дуалисти пропагирале ослободеност од догматскиот начин на поимање и стереотипната слика на библискиот свет, а во своите космогониски слики и сложени алегории нудат една интересна филозофска концепција на интерпретација во доменот на космологијата, врамена во специфична религиозна митологија и презентирани со карактеристична теолошка терминологија.

Прашањето за влијанието на богомилството врз еретичките движења пројавени во Западна Европа, согледано во обличите на патаренство, катарство, албигојство во науката е поставувано уште од најраните проучувања до денес, и заклучоците во голема мера се аргументирани. И покрај безспорното влијание на богомилството врз нивната појава, сепак ересите во Западна Европа се јавуваат како резултат на општествено-политичката и социјалната состојба, во корелација со позицијата и реформите што ја зафаќаат Западната црква во XI век. Овие реформи се однесуваат на иницијативи согледливи во извесни движења какво што е Клуниското, а кои пропагираат издигнување на духовната чистота на духовништвото, борба против симонијата, а нивните стремежи биле насочени кон издигнување на моралот и авторитетот на црквата, која се соочувала со кризи. Тоа биле и објективните претпоставки за појава на порадикални дуалистички еретички движења на Запад. Затоа би било интересно да се пристапи кон еден вид реконструкција на сферите на влијанија на дуалистичките движења, преку следењето на распространувањето на апокрифно-космогониските текстови, и преку изворите во кои се третираат односите меѓу источните и западните дуалисти.

Овде би сакале влијанието на богомилството, како средновековна еретичка појава, врз западните еретички движења да го проследиме низ неколку изворни документи, како и низ два текста со дуалистичка концепција: богомилската *Тајна книга* и апокрифно-историскиот трактат „За трите земни царства“, кои нудат евиденти докази за трансферот на дуалистички идеи помеѓу Исток и Запад.

Богомилството кое настанало на просторот на Словенскиот Југ, на територијата на Бугарија и Македонија во X век, во периодот од крајот на XI и почетокот на XII век достигнало вистинска експанзија со тенденција за брзо распространување во други, соседни области и пошироко, сè до латинските средини и западноевропските земји. Најверојатно првите директни контакти помеѓу богомилското учење на Балканот и Западот се остварени кон крајот на

50-тите години на XI век, првично на Сицилија. Така, според *Барските анали*, по задушувањето на востанието на Петар Делјан во 1041 година, голем број „Македонци и павликијани“ пребегале на Сицилија (Ангеловска-Панова, 2004 : 98). Под именувањето *павликијани* може и треба да се подразберат и самите богомили, кои учествувале во востанието, што во Македонија е пракса уште од времето на Самоил (976-1014). Истовремено, тие придонеле за распространување на ова дуалистичкото учење во Јужна Италија. Во XI век просторот на Јужна Италија и на Сицилија, имал статус на византиска колонија, населена со население кое зборувало грчки јазик, што може да се третира како поволен услов за распространување на богомилските идеи токму на овој терен.

Доказ за трансферот на идеи во доменот на еретичко-апокрифната литература е и проширувањето на апокрифно-историскиот трактат „За трите земни царства“, во западната средина сред калабриските монаси. Текстот, според Д. Драгојловиќ, настанал во Македонија за време на цар Самоил, а денеска е сочуван во подоцнежни преписи од српска редакција (Драгојловиќ, 1998 : 33). Тоа значи дека монасите во јужноиталјанските манастири биле доста рано запознаени со учењата на балканските еретици. Еретичкиот карактер на трактатот е евидентен и во него се открива сукцесивното божествено откровение на трите царство: првото грчко, и со него периодот на откровение на Богот-Отец, второто царство е словенското и во него следи откровението на Светиот Дух и третото - аламанско и со него настапува откровението на Синот. Во текстот следува попис на сите народи и нивната поделба на правоверни, полуверни и неверни. Поврзувањето на словенското царство со Светиот дух од страна на еретиците, претставува идеја за покренување на словенските маси во борба против Византија. Тука се согледува и причината за создавање на еден вид „апостолско-демократски“ верски заедници кои прокламираат слобода и еднаквост кај Јужните Словени, какви што биле Драговитската и Мелингиската. Ваквите верски заедници се во тесна врска со состојбите во религиозно-социјалната сфера на актуелното живеење, кои на Запад ја најавиле појавата на питачки одреди и доктрините прокламирани од бегардите, хумилијатите, сиромашните католици, радикалните хусисти, а на Балканот нив ги препознаваме во скитачки торбари, кои Козма ги нарекува паразити и социјални анархисти.

Сите три царства настануваат, по углед на симболичката седмица, во период од седум епохи, или како во *Тајната книга*, во седум векови. Богомилската идеја за трите земни царства била адаптирана од страна на Јоахим Флорски (1132-1202), абат во еден Јужноиталјански католички манастир. Космогониските претстави за симболичката седмица, се поклопуваат со претставите во *Тајната книга*, што зборува за раното присуство и влијанието на овие две еретички творби, настанати во јужнословенска средина во јужноиталјанските манастири.

Одредени општествено-историски и економски услови во периодот на XI век ги диктирале и приближувањата на релација Исток-Запад. Тоа е период кога Византиската Империја се нашла под воен удар на јужноиталјанските Нормани, па Алексиј I Комнин (1081-1118) побарал помош од венецијанската флота, која за возврат добила поволни трговски позиции во Константинопол. Сложеноста на приликите била условена и од продорот и преминувањето на учесниците во крстоносните походи од XI до XIII низ територијата на Византи-

ја, а со тоа и низ просторот на Македонија. Тоа, пак, на Византија и отвора простор за инфилтрирање на извесни влијанија врз западното монаштво. Се претпоставува дека меѓу византиските монаси, кои проповедале на Запад, имало уфрлени мисионери, кои работеле во прилог на распространување на еретичките учења (Lambert, 1998 : 35), особено на просторот на Италија и Франција. Во директна врска е и прашањето за почетоците и заживувањето на катаризмот. Додека од една страна, група истражувачи се на мислење дека различните еретички групи на Западот се јавиле во првата половина на XI век, под влијание на директно или индиректно остварените контакти со богомилското теолошко учење (Runciman, 1955 : 117-122), како извор на којшто секогаш му се обраќале кога трагале за најавтентичните форми на дуализам (Loos, 1974 : 119), други, се чини без поголема причина, ја оспоруваат оваа врска и сметаат дека постојат големи разлики и несоодветства помеѓу овие две учења (Moore, 1975 : 5-6). Сепак, се смета дека поголеми усогласување во однос на обредите, религиозната практика, како и самото учење помеѓу богомилството и катаризмот се остварени веќе пред 1143 година.

Се чини дека во случајот со *Тајната книга* најилустративно се согледува трансферзалата на еретичките движења на релацијата Исток-Запад. Би било интересно да се пристапи кон еден вид реконструкција на патот на *Тајната книга*, преку изворите во кои се третираат односите меѓу источните и западните дуалисти, пишаните документи кои го бележат односот на учесниците на Првиот крстоносен поход кон богомилите, како и податоците за организацијата на Драговитската и Мелингиската црква. *Тајната книга* во содржински поглед може да се определи како вид компилативна творба оформена со посредство на постарата апокрифна традиција и еретичките компоненти својствени за богомилското движење, веројатно настаната за потребите на богомилите во периодот од крајот на XI и почетокот на XII век. Ставот на Д. Драгојловиќ за манихејското потекло на *Тајната книга*, сепак би требало да се разгледа во контекст на фактот дека основните постулати на богомилското движење се преземени од постарите дуалистички учења, кои стануваат составен дел од богомилската идеологија, која може да се согледа и како своевидна синтеза од постаро еретичко наследство. Овој состав денеска е познат само преку два латински преписа, парискиот и виенскиот, познати под називите Каркасонска верзија од XII век (се чува во Парис) и Виенска верзија од XIV век (се чува во Виена). Двата сочувани преписи се одликуваат со извесни диференцијации во поглед на подробностите во содржината и во јазикот, што веројатно упатува на податокот дека потеклото на оригиналот може да се доведе во врска со друго јазично подрачје, и тоа според две одделни верзии (Иванов, 1970 : 60, Антиќ, 1977 : 196). Досегашните истражувања во науката ја актуелизираат претпоставката дека оригиналниот состав најнапред бил напишан на старословенски јазик на јужнословенски простор, или на византискогрчки јазик, а дека латинскиот превод произлегол од две преводни предлошки. Не се исклучува ни претпоставката дека *Тајната книга* била напишана првовремено на двата споменати јазици, во периодот од крајот на XI и почетокот на XII век. Во науката од страна на Б. Хамилтон (Hamilton, 1994 : 53-56) и М. Барбер (Barber, 2000 : 83) е истакнато мислењето дека е можно оригиналниот текст да бил напишан на грчки јазик, доведувајќи го во врска со приврзаниците на попот Василиј во почетокот на XII век. Но, сепак, според нив, верзијата што Назариј ја пренел на Запад за своите мисионерски цели,

напишана на лош латински јазик, а согласно податоците од Анселмо Александриски, што ги дава на крајот од Каркасонскиот препис, претставува превод од старословенски јазик.

И овде пред нас се открива поставеното прашање за оригиналната јазична провениенција на *Тајната книга*, за нејзиното потекло кое во науката се поврзува со јужнословенските средини и теренот на Македонија, каде што и изворно се ширело богомилското учење, како и за нејзиното таинствено пренесување преку соседните средини, по линијата на распространување на еретичките движење, преку Босна и Хрватска до Италија и Франција. Настанувањето на латинскиот превод се поврзува со мисионерската дејност на епископот Назариј во Ломбардија, која имала за цел проширување на богомилските идеи сред приврзаниците на катаризмот. Бидејќи Назариј веќе во 1170 година презентирал дел од нејзините содржини пред слушателите, се претпоставува дека таа била преведена на латински јазик кон средината на XII век. *Тајната книга* најнапред ја споменува Дуран де Хуска во почетокот на XIII век, сметајќи дека води потекло од маркионистите. Во втората половина на XIII век алузија на *Тајната книга* наоѓаме кај Рајнер Сакони, кој во 1230 пишувајќи „за катарите и бедниците од Лион“, потенцирајќи дека таа заблуда ја научил од епископот и поголемиот син на бугарската црква (Назариј) пред околу 60 години. Малку подоцна коментар среќаваме и кај Анселмо Александриски, на крајот од Каркасонскиот препис во кој се потенцира дека се работи за тајна, полна со заблуди, проповедана од еретиците од Конкорето, а донесена од епископ Назариј од Бугарија¹. Според Назариј од искони постои само еден почеток, кој творецот на духовниот свет и материјалните стихии во вид на отпаднат ангел, како платонски демијург, го обликувал видливиот свет.

Богомилството во втората половина на X век во Македонија и Бугарија претставувало речиси единствено делумно организирано движење со народна и словенска ориентација, чии понаметливи активности се идентификуваат со конституирањето на Самоиловата држава, чија првобитна престолнина се наоѓала во Преспа. Во процесот на продолжителни борби водени од страна на Самоил, во периодот од 963 па некаде до 969 година, а согласно востановената практика центарот на епархиите да биде онаму каде што е седиштето на политичката власт, Преспа (островот Аил), станал седиште и на митрополитот. Подоцна, кога Самоил ја пренел својата престолнина во Охрид, некаде околу 990 година, таму се преселил и врховниот црковен поглавар. Во својата држава Самоил ја фаворизирал положбата и улогата на црквата, но ги имплементирал и богомилите за државни цели и потреби, особено користејќи ги во своите воени походи. Поглаварот на Охридската црква (Охридската патријаршија), најверојатно бил потврден од папата Гргур (09. V 996 -18. II 999), од кого Самоил ја добил круната.

Врз основа на одредени латински извори може да се изврши претположива убикација на еретичкиот каструм во Македонија, како можен терен од

¹ Притоа, во историска и во географска смисла, под поимот „бугарска црква“ треба да се имаат предвид старите византиски провинции Тракија и Македонија, кои повремено влегувале во составот на бугарската држава и тоа во периодот пред владеењето на Борил, Иван Асен II или Михаил Асен. Ваквата состојба во текот на XI век на темата Бугарија, која во овој период го опфаќала поголемиот дел на Македонија, не може да се поврзе со состојбата по обновувањето на бугарската држава од периодот по 1186 година, во која како освојувачи дејствувале бугарските владетели.

кој потекнала *Тајната книга*. Такви податоци нудат документирано латински извори кои се однесуваат на Првиот крстоносен поход, чии учесници се движеле по значајната комуникација Виа Игнатија, која минувала низ југозападниот дел на Македонија, каков што е *Историјата на крстоносниот поход до Ерусалим* од Петар Тудебод (Tudebodi, 1886 : 16-17). Од овој француски свештеник, кој учествувал во Првата Крстоносна војна се дознава дека крстоносците со кнезот Танкред стигнале од Касторија (Костур) во Пелагонија, каде во периодот 1096-1099 год. постоела утврдена еретичка населба (castrum haereticorum), која се наоѓала до некако езеро (in quodam lacu). Оваа населба жестоко ја нападнале крстоносците, а потоа ја запалиле заедно со нејзините жители и старешинството на еретиците. И други латински извори го потврдуваат постоењето на еретички каструм во Пелагонија во период на Првиот крстоносен поход. Овие податоци ги наоѓаме потврдени и од бискупот Балдерик (1046-1130) во *Историја на Првиот крстоносен поход*, кој за жителите на пелагонискиот каструм, каде фактички било утврдувањето на еретиците, вели дека се непријатели на Бога (Baldrici episcopi, 1879 : 21-24). Сличен податок наоѓаме и кај монахот Роберт (Roberti monachi, 1879 : 746) во делото *Ерусалимска историја*, каде што соопштува дека крстоносците откако тргнале од (Касторија) Костур преминале во Пелагонија, каде постоел некаков еретички каструм. И Вилијам Тирски (1127-1190) (Tyrensis, 1844, 90-91) во делото *Историја на подвижите во прекуморските краишта*, го бележи преминувањето на крстоносците преку Јадранското Море и Драч до Касторија (Костур), од каде предводени од Боемунд Таренски, син на Роберт Гискард, заедно со кнезот Танкред и Норманите, преминале во плодниот предел Пелагонија во 1096 година, каде што се стационирале во логор. Кога разбрале за населба населена со еретици, лоцирана во нивна непосредна близина, се упатиле со сета брзина кон неа, и ја разбиле.

Непрецизноста на овие податоци сврзани со Пелагониската област, којашто сигурно била значајно богомилско упориште во Средниот век, во науката пласира повеќе различни ставови во врска со убицијата на овој еретички каструм. И додека, главно од латинските извори сврзани со податоците на учесниците во Првата крстоносна војна, во периодот на XI и почетокот на XII век во Пелагонија дознаваме дека постоел еден утврден град на еретиците, крај езеро, византискиот правник Теодор Балсамон, кој работел на коментарот на Номоканонот во периодот помеѓу 1170 и 1180 година, вели дека во тој период во пределите на византиското царство, постоеле повеќе богомилски тврдини и области. Податоците и од списите на Балсамон одат во прилог на тезата дека овој утврден град на еретиците во областа Пелагонија, кај езерото, бил населен со богомили. Неговото прецизно убицирање не води до просторот во и околу Преспанското Езеро, што е вклопено во пошироките рамки на областа Пелагонија. Така, С. Антолјак (Антолјак, 1985 : 773-787) денешното село Асамати на Преспанското Езеро, според грчкиот назив $\alpha\sigma\omega\mu\alpha\tau\omicron\zeta$, го поврзува со сектата на богомилите и претпоставува дека токму сегашното преспанско место било споменатиот град на еретиците кое се наоѓало до езеро, до некое езеро или при езеро. Т. Томовски, во студијата „Преспа во средниот век“ упатува на Острово како можна локација на еретичкиот каструм. Е. Бозоки (Bozoku, 1980), во својата книга посветена на *Тајната книга* го изнесува мислењето дека нејзиниот пат почнува токму во 1096-тата година кога е изгорен градот на преспанскиот остров Голем Град. Токму со овој

простор може да се сврзе мислењето и претпоставката за иницијалното место на појавата на ракописот *Тајната книга*.

Овде се преплетуваат митските и реалните стории, а до една од нив дошол Ј. Плевнеш врз основа на истражувањата вршени во Ватиканската библиотека, каде пронашол запис за монах-крстоносец кој со пресечен јазик ја пренел книгата од островот, преку Балканот, на линијата преку Босна, Сплит и Трогир во Далмација, а е пронајден некаде околу Венеција и запишана од страна на хрватскиот публицист Антонио Јерков во списанието *Relacion Macedonia*, публикувано во Рим во шеесетите години на минатиот век.

Постои голема веројатност кон корпусот топоними да се приклучи и селото Асамати, чија етимологија се доведува во врска со богомилското толкување на Светото Тројство, односно верувањето во Бог без тело (*ασωματος*), потврдено и во верзијата на Ефтимии Зигабен.

Кон крајот на XII и почетокот на XIII век, богомилството продрело и во Босна, а неговите приврзаници овде познати како патарени и кутугери, се појавиле за време на владеењето на банот Кулин (1180-1204). Постојат контраверзни согледби во врска со идентификацијата на Босанската црква, но сепак во науката преовладуваат милењата дека таа била дуалистичка институција, која во однос на теолошко-догматските определби имала слични тенденции со богомилството. Дури на неа се посочува како на единствен пример во средниот век како на еретичка државна црква. На овој простор се среќаваме и со еден културен феномен од доменот на материјалната култура, познат како особен вид на надгробни камени споменици, т.н. стејци, преку кои се согледува едно поврзување со езотеричната доктрина на богомилското и катарското движење (Соловјев, 1956 : 31). Територијата на Босна како крстосница меѓу православниот Исток и католичкиот Запад, била изложена на еретички учења, па поради тоа, таа не случајно од крајот на XII век станала прибежиште за богомилите од Македонија и Србија.

Во однос на прашањето сврзано со постоење на еретички црковни организации, а со тоа и следењето на патот на распространувањето на богомилството и еретичката литература, значаен историски извор претставуваат актите на Катарскиот собор, одржан во 1167 год. во Сан Феликс де Караман, во близината на Тулуз, Франција. Со овој Собор претседавал папата Никита од Цариград, кој припаѓал на еретичката црква Драговитија, кој била позната по својата строга дуалистичка ориентација. Овде тој зборува за постоење на црквите на Романија (*Romanae*), Дрогуметија (*Drogumethiae*), Мелингија (*Melinguae*), Бугарија (*Bulgariea*) и на Далмација (*Dalmatiae*), за кои истакнува дека меѓусебно се поделени и утврдени, така што ниедна не прави нешто што би било во спротивност со другата и дека меѓусебно живеат во мир (Dondaine, 1946 : 326). Овде јасно е подвлечен податокот за посоење на Далматинска еретичка црква. Нејзиното основање можело да се одвива на два начина: едниот поради близината на особено силното босанско богомилско средиште, а другиот преку силните трговски врски помеѓу Цариград и Далмација, со Сплит и Трогир како средиште.

Идеолошката поврзаност на катарите во Италија и балканските богомили особено доаѓа до израз во делото *Прирачник за катарите и леонистите* од Рајнер Сакони составено во средината на XIII век. Делото открива многу интересни податоци во врска со катаризмот во Западна Европа, но презентирани се доста концизно и состојбите со еретиците-дуалисти, богомили и пав-

ликијани на Балканскиот Полуостров и во Мала Азија (Ангелова-Панова, 2004 : 37)². Делото „Расправата за еретиците“ од италјанскиот теолог Анселмо Александриски, пишувано во периодот од 1260 до 1270 год., дава податоци за трговците од Цариград кои тргувале со Бугарија и кои ја донеле ереста во византиската престолнина, од каде што понатаму таа се ширела во Босна, Далмација, Италија и Франција.

Непобитен доказ за престојување на *Тајната книга* во *Каркасон* е самиот Каркасонски латински препис. Каркасонскиот текст датира од средина на XII век и им припаѓал на јужнофранцуските еретици. За записот за епископот Назариј, оставен на крајот од преписот, се мисли дека настанал до средината на XIII век, бидејќи за него се изјаснува Анселмо Александриски. Интересно е, и покрај тоа што Каркасонскиот препис нема наслов, Анселмо го именува како *Тајна книга*, мислејќи на составот што под наслов „Прашањата на апостолот и евангелистот Јован на светата вечера за кралството небеско и за создавањето на светот“, го среќаваме во Виенскиот препис од XIV век, именувајќи го токму под ова име - *Тајна книга* самиот ракопис во својот запис.

Сето ова упатува на мислата дека како апокрифен текст *Тајната книга* се употребувала како популарен ракопис меѓу француските дуалисти. Од сочуваната изворна граѓа се дознава дека епископот Назариј бил еретички епископ на црквата во Конкорцево во периодот помеѓу 1190 и 1235 година, и го застапувал редот на еретичката „бугарска црква“. Тоа значи дека тој живеел 50 години по појавата на *Тајната книга* во Франција. Назариј бил неверојатно омразен помеѓу инквизиторите, бидејќи неговите посмртни останки, по заповед на папата Инокентиј IV, биле ископани и јавно изгорени во 1254 година, во период на јакнење на инквизицистичките прогонства во Италија. Хронолошкото несогласување помеѓу дејноста на епископот Назариј и појавата на Каркасонскиот препис со записот, всушност индиректно укажува, дека записот настанал во врска со горењето на неговите останки. Идејата најверојанто била да се оправда овој драстичен чин на неговите егзекутори, и притоа да му се натовари огромно обвинување дека од „Бугарија“ ја донел ерестта, и на латински го превел овој еретички апокриф. Овој во основа дуалистички текст, настанат на Балканот, во Македонија, како своевиден елаборат на богомилската доктрина, умешно низ филтерот на апокрифната литература им е пренесен на западните дуалисти, за што најрелевантно сведоштво се постоечки-те латински преписи.

Иако изворите не се секогаш докрај прецизни, а голем дел од нив заради еретичкиот карактер уништени, процесот на дисперзија на *Тајната книга* и натаму претставува недокрај расветлена загатка, поради потребата од поконкретното убицирање на предвидувањата за нејзиното движење, низ релевантни поткрепи, преку Босна и Далмација до Италија и Франција, всушност - на движечката трансферзала која е една од најголемите мистерии во модер-на Европа, која на духовна основа била предизвикана од судбината на една книга.

---

² Според класификацијата на Рајнер Сакони сите катарии биле поделени во 16 цркви, кои водат потекло од „црквата Бугарска“ (Ecclesia Bulgarae) и од „црквата Драговитија“ (Ecclesia Dugunthiae). ЛИБИ, Т. IV, 169. Преземен цитат од Маја Ангеловска-Панова, Богомилството во духовната култура на Македонија, „Аз –Буки - Скопје, Институт за старословенска култура“ – Прилеп 2004, стр. 37.

Литература:

- Ангеловска-Панова, Маја:
(2004), *Богомилството во духовната култура на Македонија*, Аз –Буки - Скопје, Институт за старословенска култура, Прилеп
- Антиќ, Вера:
(1977), *Низ страниците од јужнословенските книжевности*, Наша книга, Скопје
- Антолјак, Степан:
(1985), „Преспански Асамати –„утврден град на еретиците“ кај Езерото во Пелагонија од I крстоносна војна (1096)?“, *Средновековна Македонија*, Скопје, стр. 773-787
- Baldrici episcopi Dolensis:
(1879), „Historia Ierosolymitana. Recueil des Historiens des Croisades“, *Historia occidentaux*, t. IV, Paris, 21-24
- Barber, M.:
(2000) *The Cathars. Dualistic Heretics in Languedoc in the High Middle Ages*. Harlow
- Vozoky, Edina:
(1980), *Le livre secret des cathares. Interrogatio Iohannis, Apocryphe d'origine bogomile, edition critique, traduction, commentaire*, Beauchense, Paris
- Dondaine, A. :
(1946), „Les actes du concile Albigeois de Saint Felix de Caramen“. *Studi e testi* 125, Citta del Vaticano
- Драгојловиќ, Драгољуб:
(1974), *Богомилство на Балкану и у Малој Азији*, I, Београд, 2-3.
- Драгојловиќ, Драгољуб:
(1998), *Историја филозофске мисли у Срба епохе феудализма*, Нови Сад, 223.
- Иванов, Џордан:
(1970), *Богомилски книги и легенди*, Софија
- Lambert, M. D.:
(1998;1999) *The Chathars*, Oxford
- Loos, M.:
(1994) *Dualistic Heresy in the Middle Ages*, Praha, 119
- Moore, R. I.:
(1975) *The Birth of Popular Heresy. Documents of Medieval History*, I, London, 5-6.
- Petri Tudebodi seu Tudebovis sacerdotis Sivracensis:
(1886) „Historia de hierosolymitano itinere“. ed. *Recueil des historiens croisades. Historiens occidentaux*, t. III, Paris, 16-17.
- A. Соловјев, А.:
(1956), „Симболика средњеveковних гробних споменика у Босни и Херцеговини“, *Годишњак историјског друштва Босне и Херцеговине*, VIII, Сарајево
- Roberti monachi:
(1879), „Historia Iherosolimitana“ . – Ed. Bongars – *Recueil des historiens des croisades. Historiens croisades. Historiens occidentaux*, t. III, Paris, 746.
- Runciman, S.:
(1955), *The Medieval Manichee. A Study of Christian Dualistic Theory*, Cambridge, 117-122.
- Tyrensis, Willermu:
(1844), „Historia rerum in partibus transamarinis gestarum. Recueil des historiens des croisades“. *Historiens croisades. Historiens occidentaux*, t. I, Paris, 90-91
- Hamilton, B. :
(1994), *Wisdom from the East. Heresy and Literacy 1000 – 1530*, Cambridge, 53-56

HERETICS MOVEMENTS OVER TRANSVERSAL EAST-WEST

Maja Jakimovska - Tomic

(Summary)

The major signs of the appearance of Bogomilism in Macedonia in the middle of the Xth Century are in close connection with political, economic, religious and cultural surroundings which persisted in that time. *The Secret Book*, a product of the medieval theosophy, known in literature as *Gospel of John* or *False Gospel*, belongs to apocryphal literature with apocalyptic and visionary orientation. The content of *The Secret Book* implies heretical elements, mainly typical for dualistic doctrines and especially for the doctrine of Bogomils. The cosmogonical and eschatological segment of the bogomil movement is also most illustratively shown in the *Secret book*. This text, today, is known only through two transcripts in Latin, Parisian and Viennese versions, known by the names Karkason and Vienna version. The translation in Latin is connected with the missionary work of bishop Nasaria in Lombardi in 1170, whose goal was to spread the ideas of Bogomils from Balcan among devotees of Catharism, and that was the reason why it was translated in Latin.

In the second half of 12th Century Bogomilism movement in its origin form penetrated from Macedonia to neighborhood countries in the region and to his way to the Western Europe. The process of dispersion of *The Secret book* still represents a not-completely solved puzzle, as the sources are not entirely precise, and a great many of them are destroyed because of their heretic character. It is necessary to determine more concrete ubiquity of presumptuous movement of the book, through relevant supportive evidence, from Bosnia and Dalmatia to Italy and France, in fact-the route of the active transferal which is one of the biggest mysteries in modern Europe, and which was, on its spiritual level, initiated by the fate of one book.